

Εκπαιδεύοντας τους εκπαιδευτικούς στην πρόληψη της βίας των παιδιών

Άρτεμις Γιώτσα

Περίληψη

Την τελευταία διετία, με τα φαινόμενα της κοινωνικής και οικονομικής κρίσης σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, πληθαίνουν όλο και συχνότερα δημοσιεύματα για τα φαινόμενα της βίας παιδιών και ενηλίκων παγκοσμίως, με πρωταγωνιστές κυρίως μικρά παιδιά ως θύματα ή ως θύτες. Πρόσφατες έρευνες καταδεικνύουν την ανάδειξη αυτού του φαινομένου στη χώρα μας, φαινομένου που έχει σοβαρές επιπτώσεις στην εξέλιξη, ενηλικίωση και ένταξη των παιδιών στην κοινωνία. Ο Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων (ΣΕΨ), σε συνεργασία με τον Αμερικανικό Ψυχολογικό Σύλλογο (APA), έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας με τη δημιουργία του προγράμματος «ACT/MMME-Βίας: Μικροί Μεγάλοι Μαζί Εναντίον της Βίας», το οποίο αποσκοπεί στην πρόληψη της βίας μέσω της βιωματικής εκπαίδευσης γονέων και εκπαιδευτικών που ασχολούνται με τη διαπαιδαγώγηση και τη φροντίδα μικρών παιδιών. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η παρουσίαση της εφαρμογής του προγράμματος αυτού σε μια ομάδα έντεκα εκπαιδευτικών από το Ζάννειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας και Αγωγής Εκάλης. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι στόχοι και η μεθοδολογία του προγράμματος, καθώς και τα πρώτα αποτελέσματα από την εφαρμογή του σε εκπαιδευτικούς.

Λέξεις κλειδιά: Πρόληψη βίας παιδιών, εκπαίδευση εκπαιδευτικών, εκπαίδευση γονέων, Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων

Abstract

The last two years, taking into account the existence of social and economic crisis phenomena in European and global level, repeated publications related to phenomena of children's and adults' violence worldwide increase, with little children being special protagonists as victims or abusers. Recent research indicate the emergence of this phenomenon in Greece, which has serious impact on children's development, adulthood and integration in society. The Association of Greek Psychologists, in cooperation with the American Psychological Association, has undertaken initiatives for the confrontation of violence phenomenon with the creation of the Act Against Violence Program, whose aim is the prevention of violence through the experiential learning of parents and teachers who deal with the education and care of little children. The aim of the present article is the application of the ACT program "Adults and Children Together Against Violence" in a group of 11 teachers from the Zannio Foundation of Children's Protection and Education of Ekali region IN Greece. In more details, the aims and methodology of the program, together with the first results of its application in teachers, are being presented.

Key words: prevention of children's violence, education of teachers, education of parents, Association of Greek Psychologists

A. Θεωρητικό πλαίσιο

Η υγεία και το ευ ζην των παιδιών αποτελούν τους πρωταρχικούς στόχους των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των παιδιών. Σύμφωνα με έκθεση της Γενικής Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών για τη βία -την ενδοοικογενειακή- κατά των παιδιών (Pinheiro 2006), αναμένεται ότι 45.000 παιδιά στην Ελλάδα θα υφίστανται βία μέσα στην οικογένεια. Πολλές έρευνες έχουν εστιάσει στο φαινόμενο της επιθετικότητας των παιδιών και της σχολικής βίας και έχουν δείξει ότι οι διαστάσεις του φαινομένου είναι πολύ πιο σημαντικές από όσο αρχικά θεωρούνταν. Πλήθος ερευνών έχει δείξει τη σύνδεση των προβλημάτων που εκδηλώνονται στην ενήλικη ζωή με τα βιώματα των παιδιών κατά τη βρεφική και κατά την παιδική τους ηλικία. Για παράδειγμα, ευρήματα παγκόσμιας έρευνας πάνω στην αποδοχή και απόρριψη των γονέων (Rohner & Khaleque 2008) δείχνουν ότι σε όλο τον κόσμο, ανεξαρτήτως πολιτισμικού πλαισίου, φύλου και κοινωνικού υπόβαθρου, η απόρριψη των γονέων ή των ατόμων προσκόλλησης προς τα παιδιά συνδέεται στην ενήλικη ζωή με εξαρτητικές συμπεριφορές, με συναισθηματική αστάθεια, με επιθετικές συμπεριφορές, με παθητική επιθετικότητα, με χαμηλό αυτοσυναίσθημα και αρνητική θεώρηση του κόσμου. Η έκθεση της UNICEF (2006) για τη βία στην οικογένεια αναφέρει ότι παιδιά που μεγαλώνουν μέσα σε βίαιο οικογενειακό περιβάλλον είναι πιθανό να γίνουν θύματα παιδικής κακοποίησης, να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στο σχολείο και στις κοινωνικές τους δεξιότητες, να εκδηλώνουν τα ίδια βίαιη ή/ και παραβατική συμπεριφορά, ενώ κατά την ενήλικη ζωή τους να εκδηλώσουν κατάθλιψη και αγχώδη συναισθηματική διαταραχή. Είναι εύλογο ότι η επένδυση στους παραπάνω τομείς συμβάλλει στην καλύτερη ψυχοσυναισθηματική εξέλιξη σε όλη τη ζωή του ατόμου και μπορεί να μειώσει την επιβάρυνση που υφίστανται τα κράτη και τα άτομα σε οικονομικό επίπεδο και σε επίπεδο παρεμβάσεων (Kilkelly 2011).

Την τελευταία διετία, με τα φαινόμενα της κοινωνικής και οικονομικής κρίσης σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, πληθαίνουν όλο και συχνότερα δημοσιεύματα και διαμαρτυρίες για τα φαινόμενα της βίας παιδιών και ενηλίκων παγκοσμίως, με πρωταγωνιστές κυρίως μικρά παιδιά ως θύματα ή ως θύτες. Πρόσφατες έρευνες καταδεικνύουν την ανάδειξη αυτού του φαινομένου στη χώρα μας, φαινομένου που έχει σοβαρές επιπτώσεις στην εξέλιξη, ενηλικίωση και ένταξη των παιδιών στην κοινωνία. Σύμφωνα με ευρωπαϊκή έρευνα που πραγματοποίησε το «Χαμόγελο του Παιδιού» (2012) για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού σε έξι ευρωπαϊκές χώρες (Ελλάδα, Ιταλία, Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία), σε σύνολο 16.227 μαθητών, ένας στους τρεις μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει πέσει θύμα σχολικού εκφοβισμού, ενώ ένας στους δύο μαθητές γίνεται μάρτυρας τέτοιων περιστατικών. Η Ελλάδα βρίσκεται στην τέταρτη θέση στα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού με ποσοστό 31,98%, ενώ πρώτη είναι η Λιθουανία με ποσοστό 51,65%, δεύτερη η Εσθονία με 50,20%, τρίτη η Βουλγαρία με 34,66%, πέμπτη η Λετονία με 25,21% και έκτη η Ιταλία με 15,09%.

Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών

Αν και τα φαινόμενα σχολικής βίας στην Ελλάδα είναι πιο ήπια και λιγότερα σε έκταση από ότι είναι σε άλλες χώρες (π.χ. Β. Αμερική, Κεντρική Ευρώπη), είναι φανερό ότι τέτοια φαινόμενα πρέπει να αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη προσοχή και ότι αφορούν όχι μόνο τους μαθητές και τις οικογένειες τους, αλλά και ολόκληρο το σχολικό σύστημα. Η εμφάνιση του φαινομένου της επιθετικότητας στον χώρο του σχολείου αποτελεί μια διαδικασία που αφορά εκπαιδευτικούς και γονείς, οι οποίοι μπορούν σε συνεργασία μεταξύ τους να εμπλακούν και να συμβάλουν στη μείωση του φαινομένου. Η ανταπόκριση στις απαιτήσεις των καιρών, έχουν γίνει ποικίλες προσπάθειες για την καταπολέμηση του φαινομένου της βίας διεθνώς με την υλοποίηση και εφαρμογή προγραμμάτων καταπολέμησης του εκφοβισμού που απευθύνονται σε εφήβους, γονείς και εκπαιδευτικούς (Rigby 1997 & 2010, Johnson & Johnson 2002, Olweus 2005, Pinheiro 2006).

Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα διάφοροι κυβερνητικοί και μη κυβερνητικοί φορείς αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες που απευθύνονται στο εκπαιδευτικό και το οικογενειακό σύστημα, όπως το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων με το Παρατηρητήριο για την Πρόληψη της Σχολικής βίας και του Εκφοβισμού (2013), το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο μέσα από το Πρόγραμμα «Διαχείριση Προβλημάτων Σχολικής Τάξης» (2007) και το «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης» (2012), η Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. με το πρόγραμμα «Δραστηριότητες στην τάξη για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας μεταξύ των μαθητών» (2010) και το Χαμόγελο του παιδιού με την «Ευρωπαϊκή καμπάνια κατά του εκφοβισμού» (2012).

Τα περισσότερα από τα παραπάνω προγράμματα, που έχουν υλοποιηθεί στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες, αφορούν κυρίως την εφηβική ηλικία, με παρεμβάσεις που εστιάζουν στους ίδιους τους εφήβους, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς τους, λαμβάνοντας υπόψη το οικοσυστημικό μοντέλο του Bronfenbrenner (1979, 1986). Σύμφωνα με αυτό, το άτομο ανήκει ταυτόχρονα σε διάφορα υποσυστήματα, από τα οποία το μεγαλύτερο αποτελείται από τα ευρύτερα συστήματα που ανήκει το άτομο και καλείται μακροσύστημα (ανθρωπότητα, έθνος, οργανισμοί) και το μικρότερο αποτελείται από τα κοντινά στο άτομο υποσυστήματα, τα μικροσυστήματα (οικογένεια, σχολείο, παρέες). Οι παρεμβάσεις, επομένως, που αφορούν στην πρόληψη της επιθετικότητας πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το άτομο και τα μικροσυστήματα που το περιβάλλουν, όπως και τις σχέσεις που αναπτύσσει στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινότητας (Epstein 1992, Μυλωνάκου 2007, Γεωργίου 2011). Η βιβλιογραφική μας ανασκόπηση ανέδειξε ότι λίγα προγράμματα πρόληψης της βίας εφαρμόζονται στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία (Rigby 2003). Από τα παραπάνω, συνάγεται ότι είναι αναγκαίο να γίνει μια συνολική προσπάθεια εκπαίδευσης των γονέων και των εκπαιδευτικών σε θέματα εκδήλωσης της επιθετικότητας των παιδιών/μαθητών στην πρώτη σχολική ηλικία με σκοπό την πρόληψη του φαινομένου στην προεφηβεία και εφηβεία. Η πρόληψη πρέπει να αρχίζει από τη γέννηση του παιδιού και συγκεκριμένα να εστιάζει στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία, ηλικία κατά την οποία διαμορφώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά στην προσωπικότητα του παιδιού και η επίδραση του οικογενειακού και του σχολικού περιβάλλοντος είναι μεγάλη στη διαμόρφωση των στάσεων και των συμπεριφορών των παιδιών/μαθητών (Γεώργας 1995, Γιώτσα 2006). Από το 2007, ο Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων (ΣΕΨ) έχει συνάψει ειδική συμφωνία με τον Αμερικανικό Ψυχολογικό Σύλλογο για αποκλειστική συνεργασία και εφαρμογή του Προγράμματος στην Ελλάδα με την ονομασία: ACT/ Μικροί Μεγάλοι Μαζί Εναντίον της Βίας: ACT/MMME-Βίας (2009). Το Πρόγραμμα αυτό εφαρμόζεται στην

Ελλάδα από ειδικά εκπαιδευμένους και πιστοποιημένους στις ΗΠΑ Ψυχολόγους του ΣΕΨ¹ και αποσκοπεί: στην εκπαίδευση γονέων, εκπαιδευτικών και ειδικών που ασχολούνται με μικρά παιδιά, ηλικίας από 0 έως 8 ετών, για την πρόληψη της βίας και την προστασία των μικρών παιδιών, με στόχο τη δημιουργία ενός υγιούς και ασφαλούς περιβάλλοντος για τα παιδιά, στο οποίο θα διδάσκονται να επιλύουν τις διαφορές τους με θετικό, μη-βίαιο τρόπο. Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται το πρόγραμμα είναι η συστημική προσέγγιση, μέσω της οποίας οι αλλαγές που συμβαίνουν σε ένα μέρος του συστήματος επηρεάζουν και τα άλλα μέρη του (Γιώτσα 2008). Ως εκ τούτου, στο συγκεκριμένο πρόγραμμα οι γονείς και οι «σημαντικοί άλλοι» (εκπαιδευτικοί) μπορούν να μάθουν πώς να συμπεριφέρονται οι ίδιοι, ώστε να αποτελούν τα πρώτα θετικά μοντέλα που θα διδάσκουν στα μικρά παιδιά εποικοδομητικούς τρόπους για να αντιμετωπίζουν τον θυμό, την απογοήτευση/ ματαίωση και έτσι να αποφεύγουν τις βίαιες συγκρούσεις. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η παρουσίαση της εφαρμογής του προγράμματος «ACT/ MMME-Βίας: Μικροί Μεγάλοι Μαζί Εναντίον της βίας» σε μια ομάδα έντεκα εκπαιδευτικών από το Ζάννειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας και Αγωγής Εκάλης. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι στόχοι και η μεθοδολογία του προγράμματος, καθώς και τα πρώτα αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος σε εκπαιδευτικούς.

B. Εφαρμογή του Προγράμματος «ACT/ MMME-ΒΙΑΣ»

Γενικές αρχές του προγράμματος

Το πρόγραμμα «ACT/MMME-ΒΙΑΣ» εστιάζει εξειδικευμένα -με συγκεκριμένες προσεγγίσεις και μεθόδους- στην πρώιμη πρόληψη της βίας και στην πρώιμη παρέμβαση, καθώς αναφέρεται σε παιδιά από 0-8 ετών. Η διάρκεια του προγράμματος είναι οκτώ εβδομάδες και ο αριθμός των ατόμων σε κάθε ομάδα είναι από 10 έως 20 άτομα. Η όλη φιλοσοφία του προγράμματος, το υλικό και η εκπαίδευση που παρέχει βασίζονται στην επιστημονική και εμπειρική γνώση ότι η βίαιη συμπεριφορά μαθαίνεται, κατά το πλείστον, πολύ ενωρίς στην παιδική ηλικία, από 0-8 ετών, από τις συμπεριφορές και στάσεις των ενηλίκων, καθώς και από τις αντίστοιχες προβαλλόμενες στάσεις και συμπεριφορές στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Επομένως, οι βίαιες συμπεριφορές των παιδιών μπορεί, επίσης, να προβλεφθούν και να προληφθούν με έγκαιρη και έγκυρη παρέμβαση, μέσω της ειδικής εκπαίδευσης των ενηλίκων που φροντίζουν και ασχολούνται καθ' οιονδήποτε τρόπο με μικρά παιδιά στις διάφορες κοινωνικές δομές. Η εκπαίδευση του προγράμματος είναι βιωματική και μέσα από αυτήν επιδιώκουμε την παροχή γνώσεων, την αλλαγή των στάσεων και την τροποποίηση της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα (Γεώργας 1995). Η παροχή γνώσεων αντλεί πληροφορίες από την εξελικτική ψυχολογία και πιο συγκεκριμένα εστιάζει στη μετάδοση των αναγκαίων γνώσεων για την κατανόηση των

¹ Η Επιστημονική Ομάδα του προγράμματος «ACT/ MMME-ΒΙΑΣ» στην Ελλάδα που εφήρμοσε το πρόγραμμα στο Ζάννειο Ίδρυμα αποτελείται από τους: Παντελή Πρώιο, ΒΑ, ΜΑ, Ψυχολόγο, Άρτεμη Γιώτσα, Ph. D. Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Αλίκη Γεωργακοπούλου, ΜΑ, ΜSc, CPsychol Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών

αναπτυξιακών σταδίων των παιδιών σε όλους τους τομείς της ανάπτυξης (γνωστικό, συναισθηματικό, κοινωνικό) και των αντίστοιχων (σε κάθε αναπτυξιακό στάδιο) συμπεριφορών των παιδιών. Επίσης, οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να εντοπίζουν και να κατανοούν τα αίτια και τις συνθήκες που προκαλούν τις ‘δύσκολες συμπεριφορές’ των παιδιών και οδηγούν στη χρήση βίας, αλλά και να υιοθετούν τους ενδεδειγμένους θετικούς τρόπους διαπαιδαγώγησης για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας. Το εκπαιδευτικό υλικό εμπεριέχεται σε εγχειρίδια και σε φυλλάδια που δίνονται στους συμμετέχοντες καθ’ όλη τη διάρκεια του προγράμματος (Γιώτσα & Πρώιος 2013). Ο συντονιστής για την ανάπτυξη της δυναμικής της ομάδας λαμβάνει υπόψη του το στάδιο εξέλιξης της ομάδας (προσανατολισμού, σύγκρουσης, σύνθεσης, απόδοσης) (Γιώτσα & Ζεργιώτης 2007) και επιλέγει τις προτεινόμενες βιωματικές ασκήσεις κατάλληλα προσαρμοσμένες στο στάδιο εξέλιξης της ομάδας και στη θεματολογία που πραγματεύεται κάθε συνάντηση.

Δομή των συναντήσεων

Κάθε συνάντηση διαρκεί δύο ώρες έχει την ακόλουθη δομή: στην αρχή γίνεται μια βιωματική άσκηση προθέρμανσης της ομάδας, ώστε τα μέλη της ομάδας να επικοινωνήσουν με τα άλλα μέλη και να γίνει σύνδεση με τη θεματολογία της προηγούμενης συνάντησης. Το επόμενο βήμα αφορά στο σκοπό της εκάστοτε συνάντησης και στη θεωρητική παρουσίαση του θέματος από τον συντονιστή. Ακολουθεί συζήτηση με τα μέλη της ομάδας για τα παιδιά/μαθητές τους και τον εαυτό τους (αυτοαναφορικό στοιχείο). Στη συνέχεια, δίνονται βιωματικές ασκήσεις για την εμπάθυνση και την κατανόηση του θεωρητικού μέρους, με απώτερο σκοπό τη συναισθηματική κινητοποίηση των μελών και τη μελλοντική τροποποίηση της συμπεριφοράς τους (Γεώργας 1995, Γιώτσα & Ζεργιώτης 2007). Ακολουθεί ανακεφαλαίωση και σύνοψη της συνάντησης. Στο κλείσιμο, δίνονται ειδικά φυλλάδια με ερωτήσεις και ασκήσεις εφαρμογής, τα οποία οι συμμετέχοντες συμπληρώνουν στο σπίτι τους για την εβδομάδα που πέρασε και επεξεργάζονται στην ομάδα με τον συντονιστή την επόμενη φορά. Στο τέλος κάθε ενότητας, δίνονται ερωτήσεις αποτίμησης της ενότητας, με εστιασμό σε τρία πράγματα που συγκράτησαν από την ενότητα και που κατά την προσωπική τους άποψη είναι τα πλέον σημαντικά για την εφαρμογή του προγράμματος στην οικογένειά τους ή/και στην τάξη τους (αν είναι εκπαιδευτικοί). Οι συμμετέχοντες συμπληρώνουν, επίσης, ερωτηματολόγιο για τις στάσεις των μελών σε θέματα πειθαρχίας πριν και μετά τη συμμετοχή τους στην ομάδα.

Εφαρμογή του προγράμματος σε εκπαιδευτικούς

Δείγμα

Το πρόγραμμα ACT/MMME-Βίας εφαρμόστηκε σε δείγμα έντεκα εκπαιδευτικών του Ζαννείου Ιδρύματος Παιδικής Προστασίας και Αγωγής Εκάλης. Το Ζάννειο Ίδρυμα είναι ένα κέντρο παιδικής προστασίας που φιλοξενεί παιδιά σχολικής ηλικίας, των οποίων οι οικογένειες αντιμετωπίζουν οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ανέρχεται σε 11 εκπαιδευτικούς. Η ηλικία των συμμετεχόντων κυμαίνεται από 25 έως 42 ετών ($M = 20.8$, $s = 4.37$). Όσον αφορά στο φύλο, 4 (36,4%) είναι άνδρες και 7 (63,6%) είναι γυναίκες. Οι ηλικίες των μαθητών τους κυμαίνονται από 6 έως 10 ετών.

Θεματολογία

Στις οκτώ συναντήσεις του προγράμματος τα θέματα που αναπτύχθηκαν αφορούσαν στη μετάδοση γνώσεων σε θέματα όπως: οι παράγοντες που οδηγούν στη βία, οι ρόλοι που αναλαμβάνουν τα παιδιά όταν εμπλέκονται σε περιστατικά βίας, οι συνέπειες της βίας στη ζωή των παιδιών, τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά κάθε ηλικίας, η επίδραση των ΜΜΕ στην ανάπτυξη βίαιων συμπεριφορών στα παιδιά, η πειθαρχία-τιμωρία, οι γονεϊκοί τρόποι διαπαιδαγώγησης, τεχνικές διαχείρισης συγκρούσεων των παιδιών, τρόποι πειθαρχίας ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο των παιδιών. Οι βιωματικές ασκήσεις αφορούσαν στην ανάπτυξη της κάθε θεματικής και είχαν τη μορφή σεναρίου, παιχνιδιού ρόλων, ανάλυσης περιπτώσεων, χαρτοκοπτικής κ.ά.. Οι συμμετέχοντες δούλευαν σε μικρές ομάδες (3-4 ατόμων) και κάθε ομάδα είχε ένα διαφορετικό έργο να επιτελέσει. Τέλος, η εργασία που έπαιρναν για την επόμενη εβδομάδα αφορούσε στην αξιοποίηση των γνώσεων και τεχνικών σε τρέχοντα περιστατικά της καθημερινής ζωής (π.χ. «γράψτε ένα περιστατικό που σας θύμωσε αυτήν την εβδομάδα. Εφαρμόστε την τάδε τεχνική -τεχνική που δουλεύτηκε στη συνάντηση- για την επίλυση της κατάστασης»).

Αξιολόγηση του προγράμματος από τους συμμετέχοντες

Ψυχοτεχνικά μέσα

Στους συμμετέχοντες δόθηκε πριν από την έναρξη του προγράμματος και μετά την εφαρμογή του ερωτηματολόγιο που διερευνούσε τις αντιλήψεις τους για θέματα πειθαρχίας των παιδιών/ μαθητών τους. Επίσης, μετά την ολοκλήρωσή του προγράμματος δόθηκε ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που διερευνούσε τις αντιλήψεις τους για τη βοήθεια που πήραν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα στους τομείς: απόκτηση γνώσεων, διαχείριση δύσκολων καταστάσεων, δυνατότητα εφαρμογής του προγράμματος, γνώση εαυτού. Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε στη λήξη του προγράμματος. Η κλίμακα απαντήσεων του ερωτηματολογίου είναι 5βαθμη τύπου Likert (1: Συμφωνώ, 5: Διαφωνώ ριζικά/ 1:Ποτέ, 5: Πάντα).

Διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου των αντιλήψεων σε θέματα πειθαρχίας των παιδιών ήταν 10 λεπτά. Το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στο τέλος του προγράμματος συμπληρώθηκε περίπου σε 15 λεπτά. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων έγινε στον χώρο διεξαγωγής του προγράμματος, στο Ζάννειο Ίδρυμα, παρουσία του συντονιστή της ομάδας. Πριν από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι ο σκοπός της συλλογής των δεδομένων είναι η αξιολόγηση του προγράμματος και τους δόθηκε η διαβεβαίωση ότι οι απαντήσεις θα ήταν κωδικοποιημένες με τρόπο που θα εξασφάλιζε την ανωνυμία τους.

Αποτελέσματα του προγράμματος

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης ανέδειξαν τα εξής: Όλοι οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην πρακτική πλευρά του προγράμματος («ο βιωματικός τρόπος μας βοήθησε να κατανοήσουμε τα ζητήματα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε»), 98% των

Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών

συμμετεχόντων εκπαιδευτικών ανέφεραν τη βοήθεια που πήραν στην εξέλιξη της δουλειάς τους με τα παιδιά («το πρόγραμμα μας έδωσε τα απαραίτητα εργαλεία αντιμετώπισης κρίσεων»), 95% εστίασαν στην κατάκτηση δεξιοτήτων διαχείρισης θυμού, τεχνικών πειθαρχίας και ήρεμης επικοινωνίας με τα παιδιά. Τέλος, 77% των εκπαιδευτικών ανέφεραν τη βοήθεια που πήραν από το πρόγραμμα σε επίπεδο βελτίωσης εαυτού («ο τρόπος υλοποίησης του προγράμματος λειτούργησε ως διαδικασία αυτογνωσίας», «πολύτιμο εργαλείο για την προσωπική μου ζωή») και 85% ανέφεραν τη σύνδεση των μελών μεταξύ τους.

Σχετικά με τις αντιλήψεις τους σε θέματα πειθαρχίας των παιδιών, σε μετρήσεις που έγιναν πριν από την έναρξη και στο τέλος του προγράμματος, δεν παρουσιάστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Οι συμμετέχοντες παρουσίασαν, επίσης, στην τελευταία συνάντηση με προβολικό τρόπο (ζωγραφική) τη συμβολή του προγράμματος. Η οδηγία που τους δόθηκε ήταν: «Ζωγραφίστε τι ήταν αυτό που νιώσατε ή πιστεύετε ότι πήρατε από το πρόγραμμα». Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί μέσα από τα έργα τους εστίασαν σε συναισθήματα (π.χ. «γαλήνη», «αδελφικό συναίσθημα»), σε θέματα εαυτού («αυτοπειθαρχία») και θέματα γνώσεων («κατευθύνσεις») (βλ. Παράρτημα: Σχ. 1, 2, 3, 4, 5).

Συζήτηση

Σκοπός του παρόντος άρθρου ήταν η παρουσίαση της εφαρμογής του προγράμματος «ACT/ MMME-Βίας : Μικροί Μεγάλοι Μαζί Ενάντιον της βίας», σε μια ομάδα έντεκα εκπαιδευτικών από το Ζάννειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας και Αγωγής Εκάλης. Το πρόγραμμα αυτό είναι από τα λίγα προγράμματα πρόληψης της βίας των παιδιών που απευθύνονται σε γονείς και ειδικούς που ασχολούνται με παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (Rigby 2003). Η εφαρμογή του προγράμματος αξιοποίησε τη συστημική προσέγγιση και πιο συγκεκριμένα, εστίασε στην αλλαγή των στάσεων και των συμπεριφορών των ενηλίκων, προκειμένου να επιτευχθεί αλλαγή στη συμπεριφορά των παιδιών (Γιώτσα 2008). Επίσης, το πρόγραμμα λαμβάνει υπόψη την παρέμβαση στα μικροσυστήματα που περιβάλλουν το άτομο (το παιδί/μαθητή) (Epstein 1992, Γεωργίου 2011).

Μέσα από την αξιολόγηση του προγράμματος, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 95% των συμμετεχόντων ανέφεραν ότι κατέκτησαν δεξιότητες διαχείρισης θυμού, τεχνικών πειθαρχίας και ήρεμης επικοινωνίας με τα παιδιά, ευρήματα που επιβεβαιώνουν αποτελέσματα άλλων ερευνών (Guttman et al. 2006, Porter & Howe 2008, Weymouth & Howe 2011).

Το εύρημα ότι δεν παρουσιάστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα θέματα πειθαρχίας των παιδιών/μαθητών (Knox et al. 2010), πιθανόν να έχει σχέση με την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών. Η εθελοντική συμμετοχή σε τέτοιου είδους προγράμματα συχνά ενδιαφέρει άτομα που είναι ήδη κινητοποιημένα και έχουν λάβει μέρος σε ποικίλες εκπαιδευσεις. Ενδιαφέρον αποτελεί το εύρημα ότι το 77% των εκπαιδευτικών αναφέρθηκαν στη διαδικασία αυτογνωσίας και βελτίωσης του εαυτού, εύρημα που δεν αναφέρεται σε άλλες αντίστοιχες έρευνες αξιολόγησης του προγράμματος ACT/MMME-Βίας διεθνώς. Η εστίαση, επίσης, στη σύνδεση των μελών της ομάδας, δείχνει την ανάγκη που έχουν οι

εκπαιδευτικοί για συνολικές, ομαδικές διεργασίες, που λαμβάνουν υπόψη την καλλιέργεια θετικού κλίματος ταυτόχρονα με τη συμμετοχή σε μια ομάδα που παράγει κάποιο έργο (Γεώργας 1995).

Η παρούσα εργασία έχει κάποιους περιορισμούς: ο μικρός αριθμός του δείγματος των εκπαιδευτικών δε μας επιτρέπει να προβούμε σε ευρύτερα αποτελέσματα για την ομάδα των εκπαιδευτικών, ούτε για άλλες περιοχές της Ελλάδας. Επίσης, το πρόγραμμα έχει ήδη εφαρμοσθεί σε ομάδες γονέων και τα αποτελέσματα της εφαρμογής του παρουσιάζονται σε άλλη έρευνα (Γιώτσα & Πρώιος 2013).

Συνοψίζοντας, είναι αναγκαία η επέκταση του προγράμματος σε μεγαλύτερο δείγμα εκπαιδευτικών και μάλιστα με τη δυνατότητα συμμετοχής ομάδας ελέγχου. Ο Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων έχει ήδη έρθει σε επαφή με συλλόγους γονέων και κηδεμόνων για την υλοποίηση του προγράμματος σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και συνεργάζεται με Δήμους για τη δυνατότητα μελλοντικής εφαρμογής του προγράμματος σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Τέλος, άξια ενδιαφέροντος θα ήταν η μελλοντική εφαρμογή του προγράμματος ACT/MMME-Βίας σε διαπολιτισμικά σχολεία, στα οποία μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο καλούνται να συνδυάσουν στοιχεία της χώρας υποδοχής και της χώρας προέλευσης, προκειμένου να προσαρμοστούν καλύτερα στο νέο σχολικό περιβάλλον (Παπαστυλιανού κ.ά. 2005, Γεώργας κ.ά. 2007).

Βιβλιογραφία

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development experiments*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research Perspectives. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Γεώργας, Δ. (1995). *Κοινωνική ψυχολογία*, Τόμ. Α' & Β'. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Γεωργίου, Στ. (2011). *Σχέση σχολείου-οικογένειας και ανάπτυξη του παιδιού*. Αθήνα: Διάδραση.
- Γιώτσα, Α. (2006). Το παιδί και το σχολείο. Στο Δ. Γεώργας, Η. Μπεζεβέγκης, & Α. (Επιμ.), *Σχέσεις σχολείου-οικογένειας*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Γιώτσα, Α. (2008). *Η σημασία των βιοματικών ασκήσεων για την ανάπτυξη της δυναμικής της ομάδας στις ομάδες συμβουλευτικής γονέων*. Πρακτικά πανελληνίου επιστημονικού συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή: *Σχολές Γονέων: μαζί με τα παιδιά μας*. Καμένα Βούρλα, Ελλάδα, 11-12 Μαΐου 2007, 127-133.
- Γιώτσα, Α. (2010). *Επιμόρφωση στελεχών παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών. εκπαιδευτικό υλικό για εξ' αποστάσεως εκπαίδευση εκπαιδευτών και στελεχών δια βίου μάθησης*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Γιώτσα, Α., Ζεργιώτης, Α. (2007). Ομάδες σχολών γονέων. Προσδοκίες γονέων και ανάπτυξη της δυναμικής της ομάδας. Στο Μ. Μαλικιώση-Λοΐζου (Επιμ.), *Συμβουλευτική ψυχολογία: σύγχρονες προσεγγίσεις*, Αθήνα: Ατραπός.
- Γιώτσα, Α. & Πρώιος Π. (2013). *Η εκπαίδευση της οικογένειας σε καιρούς κρίσης. ACT/ MMME-Βίας: Μικροί Μεγάλοι Μαζί Εναντίον της Βίας. Ένα πρόγραμμα πρόληψης της βίας των παιδιών*. Ανακοίνωση στο 13^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΛΨΕ, 15-19 Μαΐου 2013, Αλεξανδρούπολη.

Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών

- Γεώργας, Δ., Μπεζεβέγκης, Η. & Γιώτσα, Α. (2006). *Σχέσεις σχολείου-οικογένειας*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Γεώργας, Δ., Μπεζεβέγκης, Η. & Γιώτσα, Α. (2007). *Συμβουλευτική υποστήριξη γονέων μεταναστών, μουσουλμάνων, παλλινοστούτων και ρομά. Εκπαιδεύοντας τους γονείς για ένα ευτυχισμένο και υγιές αύριο των παιδιών*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Epstein, J. (1992). School and family partnerships. In M. Alkin (Eds.), *Encyclopaedia of educational research*, 1141, 6th ed. New York: MacMillan.
- ΕΨΥΠΕ (2010). *Δραστηριότητες στην τάξη για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας μεταξύ των μαθητών*. Εγχειρίδιο εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Διαθέσιμο: www.epsype.gr/egxeiridio.gr.aspx.
- Guttman, M, Mowder, B.A. & Yasik, A.E. (2006). The ACT against violence training program: a preliminary investigation of knowledge gained by early childhood professionals. *Professional Psychology: Research and Practice*, 37, 717-723.
- Johnson, R. & Johnson, D.W. (2002). Teaching students to be peacemakers: a meta-analysis. *Journal of research in Education*, 12 (1), 25-39.
- Kilkelly, U. (2011). *Building a child-friendly Europe: turning a vision into reality*. Declaration issued at the 9th council of Europe conference of health ministers, Lisbon, 29-30 September 2011.
- Knox, M., Burkhart, K., & Hunter, K.E. (2010). ACT Against Violence Parents Raising Safe Kids Program: Effects on maltreatment-related parenting behaviors and beliefs. *Journal of Family Issues*, 32 (1), 55-74.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2007). *Σχολείο, οικογένεια και κοινότητα. Αναπτύσσοντας τη συνεργασία*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Olweus, D. (2005). A useful evaluation design and effects of the olweus bullying prevention programme. *Psychology, Crime and Law*, 11, 389-402.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2007). *Πρόγραμμα διαχείρισης προβλημάτων σχολικής τάξης*. Διαθέσιμο: www.pi-schools.gr/programs/sxoltaxi.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2012). *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης*. Διαθέσιμο: www.epimorfosi.edu.gr.
- Παπαστυλιανού, Α., Μπιλιανάκης, Ν. & Μαδιανός, Μ.Γ. (2005). *Διαπολιτισμικές διαδρομές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Pinheiro, P.S. (2006). *Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*. Διαθέσιμο: http://www.unicef/violencestudy/reports/SG_violencestudy_en.pdf. Ανακτήθηκε: 22/6/2013.
- Porter, B. E., & Howe, T.R. (2008). Pilot evaluation of the ACT parents raising safe kids violence prevention program. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 1, 1-14.
- Rigby, K. (1997). *Bullying in schools: and what to do about it*. Pennsylvania: Jessica Kingsley Publishers London and Bristol.
- Rigby, K. (2010). *Case studies: addressing bullying in Queensland schools*. Developed for Queensland Government.
- Rohner R. & Khaleque, A. (2008). *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*. Storrs, CT: Rohner Research Publications, 43-106.
- Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων (2009). *Πρόγραμμα Πρόληψης της Βίας για την Προστασία των Μικρών Παιδιών. ACT/Μικροί Μεγάλοι Μαζί Εναντίον της Βίας ACT/MMME-Βίας*.

Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Γονέων 8 Εβδομαδιαίων Συναντήσεων. Εγχειρίδιο Γονέων, μτφρ. Α. Γιώτσα. Αθήνα: Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων.

UNICEF (2006). *Behind closed doors. The impact of domestic violence on children.* Διαθέσιμο: <http://www.unicef.org/protection/files/BehindClosedDoors.pdf>. Ανακτήθηκε: 22/6/2013.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2013). *Παρατηρητήριο για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.* Διαθέσιμο: www.paratiritirio.minedu.gov.gr.

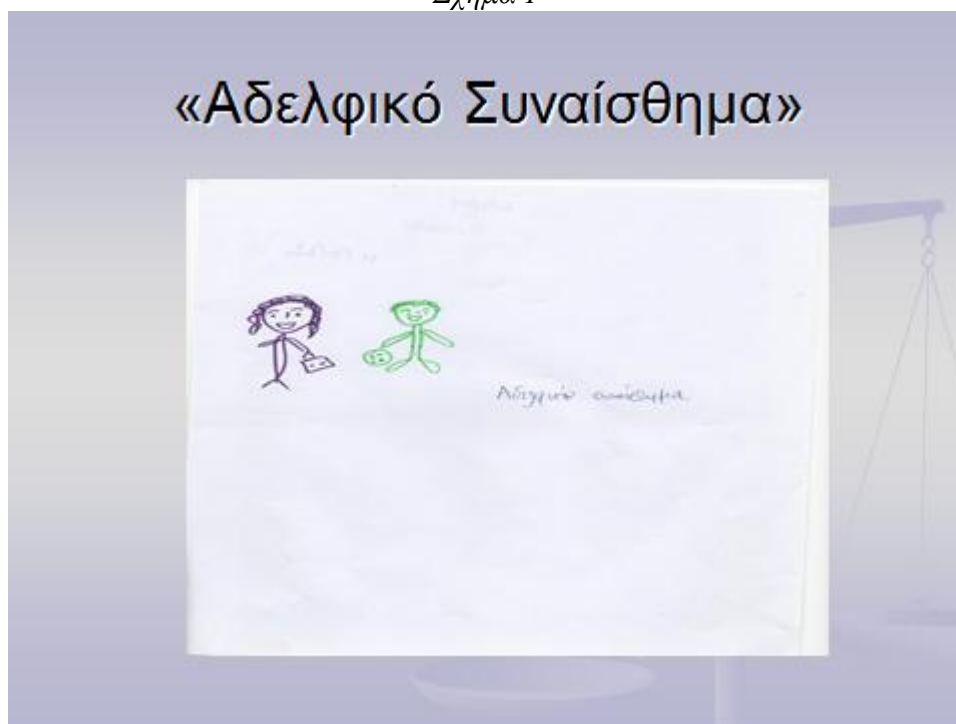
Weymouth, L.A., & Howe, T.R. (2011). A multi-site evaluation of parents raising safe kids violence prevention program. *Children and Youth Services Review*, 33, 1960-1967.

Χαμόγελο του Παιδιού (2012). *Ευρωπαϊκή έρευνα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.* Διαθέσιμο: www.hamogelo.gr/e-abc.eu/gr. Ανακτήθηκε: 20/6/2013.

Παράρτημα Ι

«Τι πήρα από το πρόγραμμα». Σχέδια των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα

Σχήμα 1

Σχήμα 2

«Υποστήριξη»

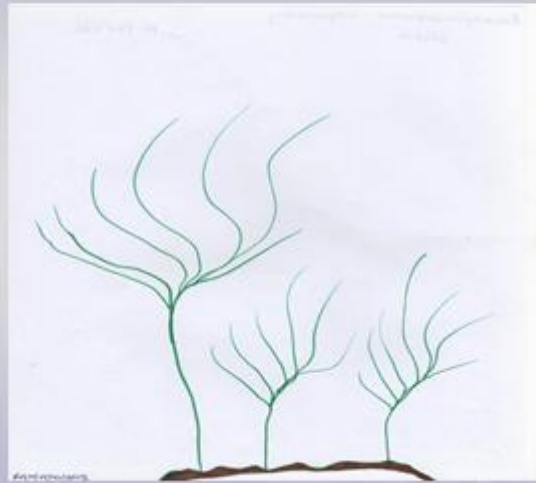
Σχήμα 3

«Αυτοπειθαρχία»

Σχήμα 4

«Κατευθύνσεις»

Σχήμα 5

«Γαλήνιο περιβάλλον»

